

Xeravits Géza

JEREMIÁS-APOKRIFEK QUMRÁNBÓL*

TARTALOM: 1. A prófétizmus hanyatlása a fogság utáni korban; 2. A próféták személye iránti érdeklődés megélnkülése az intertestamentális korban; 3. A vonatkozó qumráni anyag; 3.1. A próféták Qumránban; 3.2. Jeremiás-apokrifá Qumránban; 4. Összegzés: Jeremiás jelentősége Qumránban

A prófétai beszédnek, mint a zsidóság által használt teológiai és irodalmi megnyilvánulási formának a története – meglepő módon – egészen más tendenciát mutat a babiloni fogság utáni korban, mint maguknak a prófétai személyeknek az értékelése, és felidézése. Tanulmányunk elején ezzel a jelenséggel szeretnénk röviden foglalkozni.

1. A prófétizmus hanyatlása a fogság utáni korban

Közismert tény, hogy a fogság utáni korban a zsidóság addig talán legélettelibb, és legsokoldalúbb irodalmi hagyatékát hátrahagyó irányzat, a prófétaság, rohamosan háttérbe szorult, elvesztve a mindennapi életben elfoglalt jelentőségét. A legtöbb általános kézikönyv, amely az izraelita hittörténet áttekintésére vállalkozik, megegyezik ennek észrevételezésében, ugyanakkor abban is, hogy e jelenség okára nem hajlandó elfogadható magyarázatot adni.¹ Akik mégis megkísérelték megindokolni ezt az izraelita teológiai szemléleten belüli radikális változást, különböző eredményre jutottak.

Frank M. Cross korszakalkotó monográfiájában összekapcsolja a prófétaság kialakulását és hanyatlását Izraelben a királyságéval. Nézete szerint a prófétaság intézménye az államalapítás után a nép vezetésének

---

* Előadásként elhangzott 1999 augusztus 25-én, a KGRE Doktorok Kollégiuma Öszövetési Szekciójának ülésén.

¹ Hogy csupán két jellemző példát említsünk, két egyébként kiváló műből: „The disappearance of prophecy in Israel was as unobstrusive as its beginning; it would be impossible to determine who was the last OT prophet”. – VAWTER, B., „Introduction to the Prophetic Literature”, in *NJBC*, 191 (§11:11), illetve „Just as it is difficult to determine when prophecy began in Israel, so also it is difficult to identify the point at which prophecy ceased.” – WILSON, R. R., „Prophet”, in *Harper's BD*, 827.

karizmatikus oldalát hivatott reprezentálni, tevékenységük végig kétségkívül erőteljesen kötődött a politikai szférához, illetőleg különösen a király személyéhez, akinek hol támaszaként, hol ellensúlyaként jelentek meg. A királyság bukásával, s a politikai rendszer átalakulásával egyértelmű volt a prófétai elem hanyatlása, annak eszkatológikus témáit természetesen vitte és alakította tovább az apokaliptikus teológia.² Paul D. Hanson „Az apokaliptika hajnala” című, az előzőhöz hasonló fontosságú művében más oldalról közelít, és a prófétai hang hanyatlását egy a fogság utáni zsidóságon belül lejátszódott vallási szemléletváltással járó küzdelem eredményének tartja. A nemzeti katasztrófa, és a vele járó teológiai fejlődés után a mítosz, történelem, és eszkaton kapcsolatát a prófétai szemlélet nem volt képes többé átléphetően leírni, s a részben belőle forrászó, de az Izrael új hierokratikus rendjét megteremtő papi teológia által favorizált apokaliptikus eszkatológiának kénytelen volt átadnia helyét.³ Mindkét megközelítés egy szemléletváltással kapcsolja össze az izraelita prófétizmus elhallgatását, de míg Cross a politikai szempontokat helyezi előtérbe, s az ezek által létrehozott űrt tölti be később az apokaliptikával, addig Hanson számára a teológiai szemléletváltás szükségessége a lényeges, amit aztán az átalakuló politikai struktúra is beépít ideológiai háttérébe. Magunk e tanulmány során nem kívánunk a két megközelítés döntőbírája lenni, annyi azonban kétségtelen, hogy mindkettő kikerülhetetlen szempontokkal gazdagította a fogság utáni Izrael eszmetörténetének megértését.

Izraelben az állam megalapításának kezdeteitől fogva – sőt, az azt közvetlenül megelőző időben is, lásd például Sámuel alakját, vagy az 1Sám 10,9-13 epizódját – a prófétaságnak, mint jelenségnek, számos megnyilvánulási formája megfigyelhető volt.⁴ Cross helyesen húzza alá – a bibliai történetek tanúsága szerint –, hogy mint a királyi hatalom belső támaszai, vagy mint annak szigorú kritikusai, egyaránt fontos szerepet játszottak a monarchia, majd annak széthullása után mindkét izraelita országrész történetében.⁵ Politikai szerepvállalásuk *raison d'être*-je –

---

² CROSS, F. M., *Canaanite Myth and Hebrew Epic*, Cambridge 1973, 223-229, 343-346.

³ HANSON, P. D., *The Dawn of Apocalyptic*, Philadelphia 1975, lásd különösen az ötödik fejezet („An Allegory and Its Explication”) frappáns összefoglalását a 402-413. oldalakon.

⁴ A könnyebb tájékozódás kedvéért legyen elég itt csak néhány nagyon pontos, összefoglaló jellegű műre hivatkozni: MÜLLER, H.-P., „) ybn – nabi”, in TDOT 9: 129-150; RENDTORFF, R., „proflthj ktl.”, in TDNT 6: 796-812.

⁵ A prófétaság és királyság kapcsolatához lásd CROSS, *Canaanite Myth*, 223-229. Politikát is befolyásoló erejüknek mintaképe Sámuel, majd Illés lehetett, az ő kiemelkedő

bármely oldalon álltak is – kettős eredetű volt. Egyfelől az isten népe evilági berendezkedésének teokratikus, szent eredetéből következett, mint általános lehetőség feltételből, másrészt pedig abból forrásozott, ahogy magának a prófétának a személyét értékelte – továbbvezetve az ókori kelet közös hagyománykincsét – a zsidóság teológiája. Eszerint a próféta kapcsolódási pont a transzcendens és az immanens között, kommunikációs csatorna Isten irányából az emberek felé. S ami még fontosabb: egy az intézményesült vallás képviselői által kontrollálhatatlan csatornák egyike. E szempont lényeges voltát már önmagában az is aláhúzza, hogy – leszámítva a történeti indíttatású források egyes közléseit, vagy a kifejezetten kultikus funkciójú Zsoltárokat – a Szentírást hagyományozó izraelita csoportok a klasszikus fogság előtti korból kizárólag ezeket a karizmatikus orákulumokat adták tovább az intézménnyel szemben. Nem véletlen továbbá az sem, hogy a próféták helyét elfoglaló apokaliptikus látnokok is ugyanezt a karizmatikus típust jelenítik meg.

2. A próféták személye iránti érdeklődés megélnkülése az intertestamentális korban

Bár a klasszikus értelemben vett prófétai működés kikerült a fogság utáni zsidóság teológiai hagyományképzésének fő irányából, a személyükkel és szellemi hagyatékukkal való foglalkozás korántsem szűnt meg, sőt, inkább élénkülő tendenciát kezdett mutatni. Ez leginkább két területen figyelhető meg: az egyik – kezdetben – a *relecture*-é és a redakcióé, a másik – később – az újíráásé.

A kritikai bibliatudomány egyik – újabban, a kanonikus megközelítés oldaláról időnként vitatott, mégis nehezen megkerülhető – legfontosabb eredménye az, hogy nyilvánvalóvá tette: az íróprófétai művek jelenleg kezünkben lévő korpusza több évszázados fejlődési folyamat eredményeképpen nyerte el mai formáját. E folyamat lényege mögött azon igény ragadható meg, hogy az egy adott történelmi helyzetben elhangzott prófétai kijelentést dinamikussá tegyék, olyanná, amely a későbbi nemzedékek számára is hasznosítható üzenetet tud hordozni. Hogy például három teljesen különböző időben, helyen, szándékkal és műfajban elhangzott kijelentés (Iz 7,14; 9,1-6; 11,1-6) egymással kapcsolatban álló, és messianisztikus értelmű jövendölés-sor lehessen, egy

---

alakjuk és tevékenységük nem pusztán a történeti hagyományok deuteronomisztikus feldolgozásának eredménye.

egész sor *relecture*-nek kellett végbemennie, melynek során az első két kijelentés eredeti üzenetének mondanivalója (szabadítás adott történeti helyzetben megélt szorultságból, új király trónra lépésének ünneplése) teljességgel átalakult, s a harmadik szintjére helyeződött.⁶ De ennek a folyamatnak a végeredménye az is, hogy a prófétai igékből „könyv” lett, azaz egységes végső szerkezettel rendelkező alkotás, „kánoni forma”, amely viszont önmagában megszűnt karizmatikus entitás lenni.⁷

A késő fogság utáni kor érdeklődése más irányba fordult. Ez idő tájt a prófétai könyvek nagy részének szerkesztése vagy befejeződött, vagy végső stádiumában tarthatott,⁸ az új irodalmi tevékenységnek olyan művek adtak kiindulási alapot, melyek önmagukban már zártak voltak, tehát nem bővíthetők. A továbbírás helyét így átvette az újraírás (*rewriting*). Ennek során egy adott könyv, vagy iratcsoport anyagát rendszerezetten újraírták – az elbeszélés alapvető váza, eseményeinek egymásutánja megmaradt, de számos új részlettel, eltérő szempontok ki-domborításával, egy új teológiai koncepció beépítésével gazdagodott.⁹ Az ilyen jellegű újraírásra úgy a qumráni Közösség hagyatékán belül, mint azon kívül is, a zsidóság szélesebb palettáján, számos példát találhatunk a Kr. e. 3. évszázad végétől, tehát gyakorlatilag a szövetségközi kor kezdetétől fogva. A qumráni könyvtárban ilyen típusú újraírt mű például a Jubileumok könyve, a Genesis-apokrifon, Noé könyve,¹⁰ egyes

⁶ Hasonló folyamat figyelhető meg természetesen szinte akármelyik prófétai kijelentés esetében, a példát csak közismertsége miatt választottuk. Lásd pl. KAISER, O., *Isaiah 1-12. A Commentary* (OTL), Philadelphia²1983, *ad loc.*

⁷ Vö. pl. MARX, A., „A propos des doublets du livre de Jérémie. Réflexions sur la formation d’une livre prophétique”, in *Prophecy. Essays presented to Georg Fohrer* (BZAW 150, Emerton, J. A. ed.), Berlin 1980, 106-120, ZIMMERLI, W., „Das Phänomen der «Fortschreibung» im Buche Ezechiel”, in *ibid.*, 174-191.

⁸ A teljes prófétai korpusz lezárását a Kr. e. 3-2. század végére célszerű tenni, legkésőbbi részeként az ekkor keletkezett Deutero- (és Trito-) Zakariás kínálkozik, vö. CODY, A., „Haggai, Zechariah, Malachi”, in *NJBC*, 352-353 (§ 22:16-20), ugyanakkor más kutatók a deutero-zakariási *oeuvre* jóval korábbi elkészültével számolnak, így pl. LACOCQUE, A., *Zacharie 9-14* (CAT 11C), Genève²1988, 133-144; MEYERS, C. L. – MEYERS, E. M., *Zechariah 9-14. A New Translation with Introduction and Commentary* (AB 25C), New York 1993, 15-60.

⁹ Az újraírt bibliák néhány sajátos exegetikai fogásához lásd BERNSTEIN, M. J., „Re-Arrangement, Anticipation and Harmonization as Exegetical Features in the Genesis Apocryphon”, in *Jonas Greenfield Memorial Issue* (DSD 3 [1996]), 37-57.

¹⁰ Ehhez lásd GARCÍA MARTÍNEZ, F., „4QMess Ar and the Book of Noah”, in *idem*, *Qumran and Apocalyptic. Studies on the Aramaic Texts from Qumran* (STDJ 9), Leiden 1992, 1-44.

Pszeudo-dánieli darabok vagy Hénok könyvének bizonyos részei,¹¹ de ilyen a holt-tengeri anyagban nem szereplő Pszeudo-philóni *Liber Antiquitatum Biblicarum*,¹² vagy Josephus Flavius nagy történeti művének első könyvei.¹³ Ami különösen érdekes: bár ilyen típusú műből többet is megtaláltak Qumránban, a kutatók előtt egészen nyilvánvaló, hogy ezek nem a Közösség saját művei, hanem kívülről és korábról származó írások.

Az újraírt bibliák másik csoportját azon művek alkotják, melyeknek szerzői nem egy adott bibliai könyvet dolgoznak újra, hanem érdeklődésük középpontjában egy konkrét múltbeli személyiség áll, s az ő alakja szolgál mondanivalójuk kifejtésére. A fogság utáni kor teológusai számára ez volt az a pont, amely a prófétai személyek iránti egyre élénkülő érdeklődést elindította. Ők ugyanis – inspirált karakterüknél fogva – mindenki másnál alkalmasabbak voltak arra, hogy a szájukba adott szöveget hitelesítsék címzettjeik számára. Ezt annál is könnyebben teheték, mivel a prófétai jelenség már rég perifériára szorult a választott nép körében, az írópróféták viszont, már csak szellemi hagyatékuk gondos továbbadása folytán sokkal nagyobb tekintélynek örvendhettek, mint akármikor életük folyamán. A qumráni barlangok ilyen műveket is szép számban hagytak ránk, de ezek sem tűnnek a Közösség saját alkotásainak.¹⁴ Az iratok a következő próféták, vagy prófétai karakterrel felruházott személyek tekintélyét idézik fel: Mózes, Dávid, Illés, Elizeus, Jeremiás, Ezekiel, Dániel.¹⁵ A pszeudepigrafa szerző vagy direkt módon a választott prófétával mondatja el tanítását, vagy az illető személy élettörténetének újraírt jeleneteivel próbálja közölni azt.

E tanulmányban a Jeremiás személyéhez kapcsolódó apokrif pszeudepigrafikus irodalom Qumránból előkerült darabjait kívánom bemutatni, és röviden értelmezni.

---

¹¹ Hasonló műfajú kompozíció, újraírt Pentateuchus a 4Q364-367 jelzetű töredékek anyaga is, (lásd DJD 13: 197-351), a pszeudo-dánieli korpuszhoz lásd magyarul is: XERAVITS, G., „Pseudo-dánieli iratok Qumránból”, in *Athanasiana* 6 (1998) 41-60.

¹² Vö. *Pseudo-Philon: Les antiquités bibliques* (SC 229-230), Paris 1976.

¹³ Friss elemzése megtalálható: NODET, E., „Flavius Josephé: création et histoire”, in *RB* 100 (1993) 5-40.

¹⁴ Alapos összefoglaló bemutatásukat lásd: BROOKE, G. J., „Parabiblical Prophetic Narratives”, in *The Dead Sea Scrolls after Fifty Years. A Comprehensive Assessment* (Flint P. W. – VanderKam, J. C. eds.), Leiden 1998, 1: 271-301.

¹⁵ Meglepő Izajás és a kispróféták hiányzása e listáról – akiknek egyébként a qumrániak igen nagy tekintélyt tulajdonítottak –, ennek a jelenségnek magyarázata azonban túlmutat a jelen tanulmány keretein.

3. A vonatkozó qumrâni anyag

3.1. A próféták Qumrânban

A Holt-tenger menti Közösség gondolkodásában a próféták és a próféta-ság jelentős szerepet játszott, elsősorban a múlt és a jövő horizontján.¹⁶ Úgy tűnik, a Szentírás egészét próféták által közöltnek gondolták, olyan próféciának, amelyik bennük nyeri el beteljesedését. Mózesnek és a többi prófétának az írásait egy hasonló karakterű személy, az Igaz Tanító fedte fel követői számára. Bár őt magát sohasem nevezi a qumrâni irodalom *explicité* prófétának, inspiráltságának leírása az ő bemutatásukat idézi.¹⁷ Ami pedig a jövőt illeti, a Közösség Szabályzatának az első barlangból előkerült kézírata egy meg nem nevezett próféta eszkatológikus szerepléséről ír (1QS 9,10-11), egy a közelmúltban nyilvánosságra került héber nyelvű szöveg pedig az eszkatonban visszatérő Illés leírását látszik tartalmazni (4Q521).¹⁸

3.2. Jeremiás-apokrifa Qumrânban

Meglepő felfedezésre jut az, aki Jeremiás biblikus és szövetségközi hatástörténetét vizsgálja. Az Újszövetségben és a különféle apokrifekben többször fontos szerepet játszó Izajás, valamint az elsősorban a kánonon kívüli iratok által kedvelt Ezekiel és Dániel mellett ezt a prófé-

---

¹⁶ Ennek ellenére meglepően kevés a kifejezetten ezzel foglalkozó qumranológiai tanulmány. Legújabban lásd BOWLEY, J. E., „Prophets and Prophecy at Qumran”, in *The Dead Sea Scrolls after Fifty Years*, 2: 354-378.

¹⁷ BOWLEY, „Prophets”, 371-376, illetve XERAVITS G., „Kánon és holt-tengeri tekercek”, in Szegedi Biblikus Konferencia 1999 (megjelenés alatt).

¹⁸ A Szabályzattal kapcsolatban megjegyzendő, hogy egyéb kézirat-töredékei az említett eszkatológikus részletet nem tartalmazzák. A kéziratok egymáshoz való viszonyához lásd pl. MURPHY O'CONNOR, J., „La genèse littéraire de la Règle de la Communauté”, in *RB* 76 (1969) 528-549; DAVIES, P. R., „Redaction and Sectarianism in the Qumran Scrolls”, in *The Scriptures and the Scrolls. Studies in Honour of A.S. van der Woude on the Occasion of his 65th Birthday* (VTSup 49, F. García Martínez, et al., eds.), Leiden 1992, 152-163; METSO, S., *The Textual Development of the Qumran Community Rule* (STDJ 21), Leiden 1997. A 4Q521-hez lásd: COLLINS, J. J., „The Works of the Messiah”, in *DSD* 1 (1994) 98-112; XERAVITS G., „A Messiás, mint a végidő előfutára (4Q521) – Fordítás és magyarázat”, in *Athanasiana* 5 (1997) 127-147; PUECH, E., *Qumrân Grotte 4. XVIII: Textes hébreux (4Q521-4Q528, 4Q576-4Q579)* (DJD 25), Oxford 1998, 1-38.

tát meglehetősen ritkán emlegetik a későbbi szerzők. Az Ószövetségben a 2Krn 35-36. fejezetei említik, történeti kontextusban (ehhez vö. Ezdrás 1,1¹⁹), valamint Dániel 9,2, a híres 70 évhétről szóló tanítás bevezetéseként. Az Újszövetség lapjain mindössze háromszor szerepel: Mt 2,17 és 27,9-ben mint Jézussal beteljesedett prófécia adója, a Mt 16,14 pedig olyan véleményt közöl, miszerint egyesek Jézust az újra eljött Jeremiásnak (= eszkatológikus próféta) tartják.²⁰ Ez utóbbi igehely, valamint a dánieli előfordulás különösen fontos, egyik ugyanis kifejezett biblián belüli exegézis tárgyaként hozza Jeremiást, a másik pedig arra utal, hogy személye egyes (mára nehezen azonosítható) csoportok számára eszkatológikus jelentőséggel bírt.

A qumráni szövegek közt hat olyan, héber nyelven íródott, töredékes mű maradt fenn, amelyik közvetlenül Jeremiás személyéhez, vagy könyvéhez kapcsolódik. Közülük egy sem tartalmaz hosszabb összefüggő szövegegységeket. Ezek közül az egyik kifejezetten pszeudepigráf alkotás (4Q383), amennyiben benne a próféta egyes szám első személyben szólal meg, a mű szerzője tehát direktre rajta keresztül közli mondanivalóját; a többi történet-teológiai és etikai tanításokat tartalmazó apokrif.

3.2.1. A 4Q383 jelzetű szövegnek három kicsiny töredéke maradt fenn.²¹ A legnagyobb közülük (frg. 1.) az alábbi szöveg adja:

1 És én Jeremiás, nagyon sírtam [... 2 ...] stru[ccok] lakat[lan]
földön [... 3 ...] fejedelmet keltettél fel ellenem [...] 4 ellened
...

Jeremiás könyvében a struccok (hn (y twnb – 50,39) a kifosztott és elhagyott föld lakói, míg azonban ott a Jahwe által megbüntetett Babilont jelzik, addig itt valószínűleg az elpusztított szentélyre vonatkoznak, amit alátámaszt az első sor is, a próféta sírásáról. A sirató Jeremiás képe egészen természetes tükröződése annak a hagyománynak

---

¹⁹ Ezdrás és a Krónikás viszonyához e helyen lásd JAPHET, S., *I & II Chronicles. A Commentary* (OTL), Louisville 1993, 1076.

²⁰ Vö. BONNARD, P., *L'Évangile selon Saint Matthieu* (CNT 1), Neuchatel 1963, 243; GRUNDMANN, W., *Das Evangelium nach Matthäus* (THKNT 1), Berlin ⁶1986, 385-386.

²¹ Irodalom: BROOKE, „Parabiblical Prophetic Narratives”, 279, *The Dead Sea Scrolls Study Edition* (García Martínez, F. – Tigchelaar, E. J. C. eds.), Leiden 1998, 2: 767. Editio princeps megjelenés előtt (DJD 30).

(a LXX világos tanúja ennek), amely a prófétát véli a Siralmak szerzőjének. Ugyanakkor a harmadik sor kettős értelmezést tesz lehetővé: 1° amennyiben az ‘ellenem’ (y1 ()) kifejezés a népével azonosuló prófétát jelenti, úgy a siralom valóban a bibliai Siralmak körében mozog, 2° amennyiben viszont magára a prófétára vonatkozik, úgy Jeremiás saját sorsa felett kesereg – ami szintén nem idegen bibliai könyvének karakterétől. – Valószínűbbnek az első megoldás látszik, egyetemesebb szemléleténél fogva, bár a zsidóság vezetőitől elviselt szorongatásban kitartó Jeremiás képének szintén lehetett mondanivalója a qumráni Közösség tagjai számára.

3.2.2. A 4Q384 jelzetű, papiruszra írt szövegnek 27 kis töredéke maradt, nagyon csekély szöveggel.²²

frg. 7.

2 ... Tahpaneszbe [...]

frg. 8.

1 ... tetteik [... 2 ...] amint megíratott [... 3 ...] tetteik fajtá[ik] szerint [... 4 ...] nemzetségeiknek/szerint [... 5 ... 6 ...] nyelv [...]

frg. 9.

2 ... az idő[k fel]osztásának [könyvében? ... 3 ...] a bűnök ... [... 4 ...] a szövetségnek [...]

A hetes számú fragmentumon olvasható Tahpanesz (snpxt) helységnév azt a Nílus deltájának északkeleti részén fekvő egyiptomi várost jelöli, ahová Jeremiás prófétát is magukkal hurcolva menekültek a Nebukadnezár ellen lázadó zsidók Kr. e. 585-ben. Könyvének tanúsága szerint a próféta itt is folytatta (fenyegető) ígehirdetését. Ennek szellemében látszanak megfogalmazódni a 8. töredék sorai, ahol a tettek minden bizonnyal a Jahwe szövetsége etikai elvárásaival szembeni cselekedeteket jelöli (maga a szövetség [tyrb] szó majd a 9. töredék negyedik sorában kerül elő). A 2. sor ‘amint megíratott’ (bwtk r#) k) kifejezése a qumráni szövegekben szentírási idézet bevezetésére szolgáló idioma, hogy a szerző mit kívánt idézni, az ebből a részletből nem világos. A következő, 9. fragmentumon található]t (h tWq1x [kifejezést viszont

²² Irodalom: BROOKE, „Parabiblical Prophetic Narratives”, 279-280, *Study Edition*, 2: 767. Editio princeps: SMITH, M., „384. 4QpapApocryphon of Jeremiah B?”, in *Qumran Cave 4. XIV: Parabiblical Texts, Part 2* (DJD 19, Broshi, M. et al., eds.), Oxford 1995, 137-152.

a kutatók a Jubileumok könyve címével vélik azonosíthatónak.²³ Ezt viszont a qumráni Közösség tagjai tekintéllyel bíró – szentírási – műnek tartották,²⁴ többször hivatkoztak rá ugyanis olyan módon, ami csak a szentírási könyvek bevezetésére használatos a qumráni tekercseken (vö. pl. a 4Q228 jelzetű szöveget, vagy a Damaszkuszi Irat egyes passzusait). Az előző töredék bevezetése tehát ennek a könyvnek egyes szakaszaira is vonatkozhat.

3.2.3. A 4Q385-390 jelzetű szövegeket eredetileg Ezekiel- (és Mózes-) pseudepigrafának klasszifikálták a kutatók,²⁵ később azonban egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az ide sorolt töredékek közül jó néhány inkább Jeremiás nevéhez köthető, így például a 4Q385 szöveg két töredéke, melyek a 4Q385b végleges jelzetet kapták.²⁶ A 16. töredéken két-hasábnyi szöveget sikerült helyreállítani.

col. 1.

2 ... és kiment] Jeremiás, a próféta Yahwe színe elől 3 [... a] fogságba vittek, akik elvitettek Jeruzsálem földjéről, és elmentek 4 [...] Babel királya, midőn megverte Nebuzaradan, a testőrség parancsnoka 5 [...] és fogta az Isten házának edényeit, a papokat 6 [...] és] Izrael fiai[t] és elvitte őket Babelbe. És ment Jeremiás, a próféta 7 [...] a folyó[hoz,] és megparancsolta nekik, amit tegyenek fogság[uk] földjén 8 [...] Jeremiás hangjára, aszerint, amit parancsolt neki Isten 9 [...] őrizzék meg atyáik Istenének szövetségét földjén [10 fogságuknak ... és nem?] amint tették ők, és királyaik, és papjaik 11 [...] meg]szents[égtelenítették] Isten [nev]ét [...

col. 2.

1 Tahpaneszben [...] 2 és mondták neki: „Kérdezz [felölünk az Is]tent[...” ... „Kérdezz] 3 felölük, Jeremi[ás,] engem kérdezz felölük, Isten[ként ...] 4 esedezés és könyörgés.” Jere-

---

²³ {yt (h tWqlxm rps, vö. BROOKE, „Parabiblical Prophetic Narratives”, 280.

²⁴ Vö. legutóbb VANDERKAM, J. C., „Authoritative Literature in the Dead Sea Scrolls”, in *Qumran Studies Presented to Eugene Ulrich on His Sixtieth Birthday*, (DSD 5/3 [1998]), 382-402.

²⁵ STRUGNELL, J. – DIMANT, D., „4Q Second Ezekiel”, in *Mémorial Jean Carmignac. Études Qumraniennes*, (RevQ 49-52 [1988]), 45-58.

²⁶ Irodalom: DIMANT, D., „New Light from Qumran on the Jewish Pseudepigrapha – 4Q390”, in *The Madrid Qumran Congress. Proceedings of the International Congress on the Dead Sea Scrolls*, (STDJ 11, Trebolle Barrera, J. – Vegas Montaner, L. eds.), Leiden-Madrid 1992, 2: 407-408, 412-413; BROOKE, „Parabiblical Prophetic Narratives”, 280-282, *Study Edition*, 2: 773. Editio princeps megjelenés előtt (DJD 30).

miás pedig siratóéneket mondott [...] 5 Jeruzsálem felett. *vacat* [...] 6 Jeremiás Tahpanesz földjén, ami Egyip[tom] földjén van [...] „...” 7 Izrael fiai[hoz] és Júda és Benjámin fiaihoz [...] 8 napról napra kutassátok rendeléseimet, és parancsaimat őriz[zétek meg, ... ne járjatok] 9 a pogányok bálványai után, amint jár[tak utána atyáitok ...] 10 nem szabadít meg [...] nem [...].”

A szövegmaradvány történetileg a templom lerombolása utáni időről beszél (vö. Jer 40-44), a helyszín a már említett Tahpanesz. A szerző az oda menekült izraelitákat – némileg ellentétesen a bibliai Jeremiás könyve redaktorának szemléletével – mint a próféta szolgálatára nyitott, sőt azt igénylő (2,2) közösséget mutatja be.

Egyes kutatók szerint külön jelentősége szövegünknek, hogy Jeremiást Mózesre emlékeztető módon szerepelteti (vö. 1,7 || Dt 1; 1,8 || Ex 19,7),²⁷ a felhozott analógiák azonban nem teljesen egyértelműek. A megelőzőkhez viszont szorosan kapcsolódik szövegünk egyrészt a geográfiai *cliché*, másrészt a meghirdetett etikai követelmények, harmadrészt a sirató Jeremiás révén. Lényeges, hogy a próféta előbb mondja a siratóéneket, s csak ezután közli a néppel Jahwe ígését. Biblikus kapcsolódásokat keresve leginkább egyes fogság utáni bűnbánati imádságok (Ezr 9,5-15; Dn 9,4-19 stb.) szójánya köszön vissza az 1,10-11 és 2,8-9-ben.

3.2.4. A legkisebb anyagot a 4Q387b szolgáltatja, melyet eredetileg egy Mózes-pszepidepigrafon részének tekintettek.²⁸ Négy vagy öt kicsi töredékből egy (frg. 15.) tartalmaz olvasható részletet:

...hall]gassatok Jeremi[ás] szavaira [...]

A qumráni szövegek szerint Mózes és a próféták igéi azok, amelyekre Izrael népének hallgatni kell. A biblikus nyelvben ugyancsak a hallgatni ((m#) ige a rendszeres bevezetője a bölcsességi irodalom intéseinek.

3.2.5. Az előzőhöz hasonlóan egy Mózes-pszepidepigrafa anyagából emelték ki a 4Q389a három kicsiny töredékét.²⁹

---

²⁷ BROOKE, „Parabiblical Prophetic Narratives”, 282.

²⁸ Irodalom: BROOKE, „Parabiblical Prophetic Narratives”, 282, *Study Edition*, 2: 778.

²⁹ Irodalom: DIMANT, „New Light from Qumran”, 413; BROOKE, „Parabiblical Prophetic Narratives”, 282-283, *Study Edition*, 2: 782.

frg. 3.

2 [...] a földön [...] 3 [...] és keresték [...] 4 [...] mind az E[gyiptom] földjén maradtak [...] 5 [...] Je]remiás, Hilqiya fia, Egyip[tom] földjéről 6 [...]har]minc/hat]vanhat éve Izrael fogságának, a történetek után 7 [...] I]zrael Szúr folyónál. *vacat*

A 4-5. sorok alapján valószínűleg ugyanazzal a fiktív történelmi háttérrel állunk szemben, mint a 4Q384 és 4Q385b jelzetű szövegek esetében. A hatodik sor viszont továbbvezetni látszik az eseményeket, harminc vagy hatvan évvel a templom lerombolása után.³⁰ A hetedik sor különösen érdekes az Ószövetség deuterokanonikus könyveinek értelmezése és értékelése szempontjából: a α^{WS} folyó a Báruk 1,4-ben található potamoj Soud-ra emlékeztet (a különbség csupán az egyébként könnyen összecserélhető α/δ a szó végén). E folyó Báruk könyve szerint Babilon földjén van, s az azonositást alátámasztani látszik az is, hogy Jeremiás az 5. sor szerint elhagyta Egyiptomot. Szövegünk olvasata alapján egyébként magát a Báruknál vitatott folyónevet is biztosra vehetjük.³¹

3.2.6. Az utolsó szöveg, amelyről szólni kívánunk (4Q470), némileg eltér az eddigiektől.³² Három töredékének szereplői Cidkija és Mikáél angyal, a történetek háttére egy szövetségkötési aktus. A kutatók azonban Jeremiás könyve különböző passzusainak hatásaira hívják fel a figyelmet (pl. 23,5-8; 33,14-26), és ezt a szöveget is előszeretettel sorolják a Jeremiás-pszepidepigrafa közé.

frg. 1.

2 [...] Mikáél [...] 3 [...]bem]ent Cidkija [a]zon a napon a szövetségbe 4 [...] megtenni és megtétetni mind a Törvényt 5 [...] ab[ban] az időben, és mondja Mi[ká]él Cidkijának 6 [...] és szövetséget] kötik veled a közösség előtt 7 [...] meg]térvén, és [...]

---

³⁰ Mindkét dátum lehetséges olvasatként kínálkozik: a megmaradt {y#[egyaránt lehetett eredetileg {y## vagy {y#1#.

³¹ A status quaestionis-hoz vö. MOORE, C. A., *Daniel, Esther and Jeremiah: The Additions* (AB 44), Garden City 1977, 270.

³² Irodalom: BROOKE, „Parabiblical Prophetic Narratives”, 283-284, *Study Edition*, 2: 948. Editio princeps: LARSON, E. – SCHIFFMAN, L. H. – STRUGNELL, J., „470. 4QText Mentioning Zedekiah”, in DJD 19, 235-244.

frg. 3.

1 ... és] hívták, és [... 2 ...] és sóhajuk az ég felé [... 4 ... hogy] megerősítse őket, és hogy támogassa őket e[rősségének] lelkével [... 5 ...] és a tűzoszlopban [sok]szor [... 6 ...] és midőn szólt, leírta Mózes, mi[nd]szerint [... 7 ...] Kádes B[arneához] ...

Amennyiben szövegünk Jeremiással való kapcsolata biztos, úgy külön figyelmet érdemel, hogy a szerző a 3,5-7-ben Mózeset idézi, ezzel ugyanis tovább erősödne a két nagy személyiség között már a 4Q385b által felmutatott esetleges párhuzamok.

4. Összegzés: Jeremiás jelentősége Qumránban

Végezetül arra a kérdésre kell választ adnunk, hogy mi volt az oka annak, hogy a Holt-tenger menti Közösség számára Jeremiás próféta ilyen fontos személlyé vált, s ennyi vele kapcsolatos para-biblikus szöveget gyűjtött össze könyvtárába.

Az említett szövegek négy dologban látszanak közös tulajdonsággal felruházni Jeremiást. 1° Prófétaként Isten szavát közli, mégpedig a szövetséggel kapcsolatos etikai követelményeket. A Közösség, amely magát az Új Szövetségnek tartotta (lásd pl. CD 6,19; 8,21; 19,33-34), egészen természetes vonzalommal fordulhatott ahhoz a személyhez, aki a szövetségnek megfelelő életvezetés közlésének letéteményese. 2° A szövegeken Jeremiás a diaszpórában tartózkodik. Qumrán teológiája az ő saját pusztai létüket mint száműzetést (még ha önként vállaltat is) értelmezte. S ez a fogságban lévő Jeremiás 3° megállás nélkül a templom sanyarú állapotát, pusztulását siratja. A Közösség viszonya Jeruzsálem és a templom korukbeli állapotához alapvetően negatív volt, ugyanakkor annak üdvtörténeti távlatait nem tévesztették szem elől, s várták annak – eszkatológikus – helyreállítását.³³ 4° Legvégül, a szövegek halványan Mózesre utaló allúziókat kapcsolnak Jeremiás személyéhez. Mózes alakja az intertestamentális korban meglehetősen nagy piedesztálra emelkedett, s nem csak mint a múlt, hanem mint a jövő újjáéledő alakját is

---

³³ Lásd pl. az új Jeruzsálemmel foglalkozó szövegeket. Jó összefoglalás: GARCÍA MARTÍNEZ, F., „The «New Jerusalem» and the Future Temple of the Manuscripts from Qumran”, in *idem*, *Qumran and Apocalyptic. Studies on the Aramaic Texts from Qumran* (STDJ 9), Leiden 1992, 180-213 (eredetileg: „La «Nueva Jerusalén» y el templo futuro de los Mss. de Qumrán”, in *Salvación en la Palabra* [Muñoz Leon, D. ed.], Madrid 1986, 563-590.)

bemutatták. Jeremiás alakjának hozzá való közelítése egyértelmű jele a próféta személye felértékelésének.

